

V-IX SINIFLƏRİN RİYAZİYYAT TƏLİMİNDƏ MƏLUMATLARIN STATİSTİK İŞLƏNMƏSİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN BƏZİ ƏSAS ANLAYIŞLAR

NAİLƏ RIZVAN QIZI İBRAHİMOVA

Gəncə Dövlət Universiteti

Statistika və etimal nəzəriyyəsinin tədrisində ölçmə anlayışı və onun məktəb riyaziyyat təlimində yeri və rolu çox əhəmiyyətlidir. Daha geniş anlamda “ölçmə” dedikdə cisimlərə, obyektlərə ədədlərin aid edilməsindən ibarət olan əməliyyatlar başa düşülür.

V-IX sinifin riyaziyyat təlimində “ölçmə” dedikdə hadisələrin kəmiyyət xarakteristikalarının müəyyən edilməsi nəzərdə tutulur. Əlbəttə, istər obyektlərə ədədlərin aid edilməsi, istərsə də həyatda baş verən hadisələrin kəmiyyət xarakteristikalarının müəyyən edilməsinə (yəni ölçməyə) xüsusi prosedur kimi də baxmaq olar. Hansı ki, onun köməyi ilə müəyyən qaydalar əsasında obyekt və hadisələrə hansısa ədədlər aid edilir. Həmin qaydalar ədədlərin və obyektlərin, hadisələrin bəzi xassələri arasında hansısa uyğunluq yaratmağa hesablanmış olur. Bu qaydalardan bir qismini gözləmək asan olmur. Ona görə də burada mühüm məsələ, obyektlərin xassələri ilə onlara aid edilən ədədlərin xassələri arasında eksperimentin qəti olaraq müəyyən etdiyi əlaqələri, eləcə də ölçmənin eksperimental şəraitləri ilə ədədlərin xassələri arasındakı əlaqələri başa düşməkdən ibarətdir. Belə ədədlərin başa düşülməsinin mümkünlüyü riyaziyyatda da ölçmənin zəruriliyini qaçılmaz edir. Burada çıxış nöqtəsi kimi belə bir fərziyyəyə istinad edilir ki, həyatda mövcud olan nə varsa hansısa şəkildə təzahür edir və ya təsir göstərir.

Lakin burada mühüm olan başqa bir məqam da vardır. Məhz hansı texnika sayəsində indiyə qədər eyni vaxtda eksperimentin müəyyən etdiyi xassələrlə riyazi xassələr, yəni obyekt və hadisələrin xassələri ilə ədədlərin xassələri arasında uyğunluq yaradılıb. Hansı ki, bunun sayəsində münasibətlər sisteminin ikiqat oxunması (həm riyazi, həm də ədədi) imkanı aşkara çıxarılıb. Bu artıq şkalalarla bağlı məsələdir ki, aşağıda onunla əlaqədar məlumat veriləcəkdir.

V-IX sinifin riyaziyyat dərsləklərində ölçmənin iki əsas istiqamətini ayırırlar: riyazi ölçmələr və müşahidələr. Riyazi ölçmələr obyektlərin yerləşdiyi yerlə, müxtəlif ölçüləri ilə və bunların bir-biri ilə əlaqələndirilməsi vasitəsilə xarakterizə olunur. Riyazi qanunauyğunluqlar bu qəbildən olan ölçmələrdən qaynaqlanır. Müşahidələr isə əsasən statistik diaqramların, qrafiklərin, piktoqramların, histoqramların tətbiqi ilə əlaqədardır. İnformasiyaların ədədi formada kodlaşdırılmış olması isə riyazi metodlardan istifadəyə imkan verməklə üzdə olmayan bəzi gizli məqamlara aydınlıq gətirilməsinə kömək etmiş olur.

Əlamətlərin paylanması, paylanma parametrləri. Statistikada əlamətlərin paylanması dedikdə, onun müxtəlif qiymətlərinin rast gəlinməsi qanunauyğunluqları nəzərdə tutulur. Belə ki, seçimdə əlamətin ölçmədən alınmış qiymətləri minimal və

maksimal kəmiyyətlərin hüdudunda dəyişir. Bu hüdud çərçivəsində qiymətlər interval siniflərinə ayrılır, hansı ki, konkret məlumatlardan asılı olaraq onlar kəmiyyətə bərabər və ya qeyri bərabər ola bilər.

Riyaziyyat təlimində paylanma materiallarına gəldikdə isə, qeyd etmək lazımdır ki, bu materiallar ədədi xarakteristikalarıdır. Hansı ki, onlar əlamətin qiymətlərinin “orta hesabla” harada yerləşdiyini, bu qiymətlərin nə qədər dəyişkən olduğunu və əlamətin müəyyən qiymətlərinin üstün təzahür etməsinin müşahidə olunub-olunmadığını göstərir. Daha doğrusu ümumi məcmu üçün hesablanmış bütün təsviri ölçülər statistika adlanır. Statistika seçimi təsvir etdiyi kimi, parametr də ümumi məzmunu təsvir edir. Məktəb riyaziyyat kursunda riyazi gözləmə, dispersiya və asimmetriyanın göstəricilərini qeyd etmək olar. Bir cəhəti də qeyd etmək lazımdır ki, V-IX siniflərin riyaziyyat təlimində “Statistika və ehtimal” məzmun xətti üzrə bilik, və bacarıqlara verilən əsas tələblər şagirdlərin əldə etdikləri məlumatların təxmini qiymətlərinə istinad edilir. Bu isə təsadüfi deyildir, çünki araşdırılan seçimlərin həcmi məhduddur.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev T. “Ehtimal nəzəriyyəsinin əsasları” Bakı 1962.
2. Hüseynov.Ə.Ə., Qasımov.S.Y. Ehtimal nəzəriyyəsi və riyazi statistika. Bakı, “Çaşoğlu” 2006. 420 s.
3. Məmmədov Ə.M.,Ehtimal nəzəriyyəsi.B.,1981. 48 s.
4. Крамер Г. Математические методы статистики. М.,1975. 87 с